

**Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей
історичної науки**

Дебенко Василь Зеновійович

Імперська політика Росії у шкільному курсі історії

**Навчально-методичний посібник
для студентів денної та заочної форми навчання, які навчаються за
спеціальністю 014“Середня освіта.Історія”**

Івано-Франківськ, 2024

УДК 94 (4 – 6 ЄС)-044.247
ББК 63.3 (0)
К – 56

Дебенко В. Імперська політика Росії у шкільному курсі історії. навчально-методичний посібник для студентів галузі знань “01 Освіта/Педагогіка”, спеціальності “014 Середня освіта “Історія”. Івано-Франківськ, 2016. 38 с.

У навчально-методичному посібнику зроблено аналіз зародження, генези імперської ідеї та її впливу на суспільно-політичний розвиток Російської держави в XV – XVIII ст. Значна увага приділяється утворенню тоталітарної моделі державно-правових відносин в російському суспільстві. Розкривається сутність формування російського абсолютизму, його впливу на соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток Росії. У посібнику вміщено плани лекцій, семінарських занять, тематика самостійних завдань, програмові вимоги та список рекомендованої літератури.

Курс за вибором розрахований на студентів, які навчаються на спеціальності “014 Середня освіта. Історія ” Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор,

Володимир Леонович Комар

кафедра історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника (ПНУ)

кандидат історичних наук, доцент

Микола Дмитрович Вітенко

кафедра історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника (ПНУ)

Рекомендовано до друку Вченою Радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника (протокол № __ від “__” _____ 2024р.)

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Тематичний план.....	11
Навчальна програма	13
Семінарські заняття.....	16
Перелік тем для самостійної роботи.....	32
Програмові вимоги.....	33
Рекомендовані джерела та література.....	35

ПЕРЕДМОВА

“Імперська політика росії у шкільному курсі історії” є важливою складовою частиною загального курсу всесвітньої історії не тільки у вузі, але і в загальноосвітніх школах (6-11 класи). Особливістю курсу є його прикладне та виховне значення. Важливою особливістю курсу є те, що він зорієнтований на засвоєння і застосування студентами спеціальності 014“Середня освіта. Історія” теоретичних знань з історії центральноєвропейського регіону, усвідомлених умінь і навичок, необхідних для роботи в навчальних закладах середньої освіти.

Мета та цілі навчальної дисципліни

Мета дисципліни “Імперська політика росії у шкільному курсі історії” полягає в тому, щоб, спираючись на методологічні принципи історичної науки, використовуючи найновіші здобутки історіографії, сформувати у студентів спеціальності 014 “Середня освіта. Історія” знання про ключові напрямки імперської ідеології російської держави; опанування основних принципів і методів імперської пропаганди; глибше і повніше пізнати суть імперської політики росії щодо інших народів; формувати соціально-особистісні компетенції і сприяти розвитку індивідуальних здібностей студентів, створювати умови для становлення громадянської позиції студентів.

Програмні компетентності та результати навчання.

Інтегральна компетентність. ІК. Здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що передбачає застосування теоретичних знань і практичних умінь з наук предметної спеціальності, педагогіки, психології, теорії та методики навчання, потребує інтеграції знань і прийняття рішень у практиці викладання історії в основній (базовій) школі і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації навчально-виховного процесу в основній (базовій) середній школі.

Загальні компетентності. ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, а також до використання знань у практичних ситуаціях.

ЗК2. Знання й повноцінне розуміння предметної області та професійної діяльності.

ЗК10. Здатність поважати мультикультурність і різноманітність суспільства, усвідомлювати необхідність рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу.

Фахові компетентності. ФК 1. Здатність перенести системи знань із

вітчизняної і всесвітньої історії, необхідної для роботи в навчальних закладах загальної середньої освіти, у професійну діяльність.

Компетентності предметної спеціальності

ПК 1. Здатність володіти змістом та методологією фундаментальних і спеціальних історичних дисциплін.

ПК 2. Знання сучасних наукових досліджень з історії України та всесвітньої історії.

ПК 3. Здатність володіти категоріально-понятійним апаратом історичної науки, орієнтуватися в науковій періодизації історії, використовувати її як спосіб пізнання історичного процесу.

ПК 5. Здатність розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, володіти базовими знаннями української та світової культури в контексті готовності майбутніх фахівців до спілкування у мультикультурному середовищі на основі толерантності, діалогу і співробітництва.

ПК 6. Здатність здійснювати критичний аналіз різних джерел інформації та наукового пізнання, використовувати їх у професійній діяльності.

ПК 7. Знання наукових основ історії та методики її навчання, організації процесу пізнання та виховання учнів різних вікових категорій; здатність здійснювати дослідження з історії України, всесвітньої історії, методики навчання історії.

Програмні результати навчання. Програмні результати навчання (РН), спільні для всіх предметних спеціальностей.

РН 1. Відтворювати основні концепції та принципи педагогіки і психології, сучасних освітніх технологій; враховувати в освітньому процесі закономірності розвитку, вікові та інші індивідуальні особливості учнів.

РН 3. Називати і аналізувати методи ціле покладання, планування та проектування процесів навчання і виховання учнів на основі компетентнісного підходу з урахуванням їх освітніх потреб; класифікувати форми, методи і засоби навчання предмету в закладах загальної середньої освіти.

РН 4. Здійснювати добір і застосовувати сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів; критично оцінювати результати їх навчання та ефективність уроку.

РН 5. Вибирати відповідні форми і методи виховання учнів на уроках і в позакласній роботі; аналізувати динаміку особистісного розвитку учнів, визначати ефективні шляхи їх мотивації до саморозвитку та спрямування на прогрес і досягнення з урахуванням здібностей та інтересів кожного з них.

РН 6. Називати і пояснювати принципи проектування психологічно безпечного й комфортного освітнього середовища з дотриманням вимог законодавства щодо охорони життя й здоров'я учнів (зокрема з особливими освітніми потребами), технології здоров'язбереження під час освітнього процесу, способи запобігання та протидії боулінгу і налагодження ефективної співпраці з учнями та їх батьками.

РН 7. Демонструвати знання основ фундаментальних наук (відповідно до предметної спеціальності), оперувати базовими категоріями та поняттями предметної області спеціальності.

РН 8. Генерувати обґрунтовані думки в галузі професійних знань як для фахівців, так і для широкого загалу державною та іноземною мовами.

РН 11. Виявляти навик роботи в команді, адаптації та дії у новій ситуації, пояснювати необхідність забезпечення рівних можливостей і дотримання гендерного паритету у професійній діяльності.

РН 12. Аналізувати власну педагогічну діяльність та її результати, здійснювати об'єктивну самооцінку і самокорекцію своїх професійних якостей.

РН 13. Демонструвати знання основних положень нормативно-правових документів щодо професійної діяльності, обґрунтовувати необхідність використання інструментів демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності та прийняття рішень на засадах поваги до прав і свобод людини в Україні.

Програмні результати навчання (ПРН). ПРН 1. Демонструвати знання змісту фундаментальних і спеціальних історичних дисциплін, необхідними для роботи в закладах загальної середньої освіти; пояснювати і характеризувати історичні процеси і події у їх порівнянні і взаємозв'язку.

ПРН 2. Знати і аналізувати сучасні наукові дослідження з проблем вітчизняної та всесвітньої історії, спеціальних історичних дисциплін та імплементувати знання у навчальну і практичну діяльність.

ПРН 3. Орієнтуватися в історичному часі, застосовуючи періодизацію, характеризувати суспільні явища в розвитку, вільно оперувати термінологією з фахових предметів.

ПРН 4. Демонструвати інтегроване мислення, пояснювати цілісну картину суспільно-історичного розвитку через міжпредметні зв'язки.

ПРН 5. Використовувати краєзнавчу складову курсу історії для активізації пізнавальної діяльності учнів; організовувати позакласну гурткову роботу, музейну, пам'ятко-охоронну, народознавчу роботу, спрямовану на збереження і використання історико-культурної спадщини України та світу з навчальною, науковою і просвітницькою метою.

ПРН 6. Працювати з джерелами інформації, вміти їх аналізувати, синтезувати, порівнювати та інтегрувати їх у зміст навчання історії, представляти та обговорювати відображені в них факти, явища, події, визначати власну позицію щодо суперечливих питань.

ПРН 7. Знати зміст шкільних курсів історії, проектувати і здійснювати навчальний процес, обирати оптимальні компетентісно орієнтовані методики навчання історії і суспільствознавства за допомогою сучасних інноваційних технологій, вміти оцінювати та відслідковувати динаміку особистісного розвитку учня/учениці.

ПРН 8. Володіти здатністю до розкриття інтелектуального і творчого потенціалу здобувачів середньої освіти засобами змісту предметних галузей

та курсів за вибором.

ПРН 9. Цінувати різноманіття та мультикультурність світу; ідентифікувати себе у системах загальнолюдських і національних цінностей, керуватися у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу і співробітництва.

ПРН 10. Усвідомлювати призначення професійної діяльності вчителя історії і стійко прагнути до набуття та вдосконалення професійних компетентностей.

Навчальна програма передбачає проведення 6 лекцій (12 годин), 9 семінарських занять (18 годин) та 60 годин самостійної роботи, завершується заліком для студентів денної форми навчання. Для студентів заочної форми навчання передбачається 3 лекції (6 годин), 2 семінарських заняття (4 години) та 80 годин самостійної роботи.

Розрахунок максимальної підсумкової оцінки з навчальної дисципліни здійснюється згідно кредитно-модульної системи. Максимальна кількість балів, яку можуть одержати студенти під час виконання різних видів робіт становить:

Модуль 1	Модуль 2	Модуль 3	Модуль 4	Всього
Поточний контроль	Контрольні роботи	Колоквіум	Реферативна робота	
35 балів	30 балів	20 балів	15 балів	100 балів

Поточний контроль знань

Лекції передбачають системний і послідовний виклад навчального матеріалу. Відвідування лекцій для студентів є обов'язковим. Відвідування та активна участь студентів у роботі семінарських занять також є обов'язковою умовою успішного складання курсу.

Семінарські заняття (поточний контроль). Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. На занятті пропонується якісне оцінювання знань студентів шляхом виставляння балів від "1" до "5". Позначення "0" виставляється студентові за відмову від відповіді на занятті через невідповідність, або через відсутність на занятті без поважної причини, що впливатиме на його підсумкову рейтингову оцінку в кінці семестру. Підсумкова кількість балів за роботу студента на семінарських заняттях визначається як середнє арифметичне помножене на коефіцієнт. Середнє арифметичне визначається як сума набраних студентом балів поділена на кількість занять, в яких він брав участь і був оцінений. При цьому відсутність студента на занятті без поважної причини враховується при вирахуванні середнього арифметичного. Кожен студент зобов'язаний взяти активну участь не менше як на одній третині семінарських занять, проведених у групі впродовж семестру.

Пропущене з поважних причин заняття студент може "відпрацювати" у формі, визначеній викладачем та кафедрою. При цьому виставлення оцінки не передбачається, але це відпрацьоване заняття не впливатиме на середній арифметичний бал студента. Як правило "відпрацювання" проходить у

вигляді написання і захисту реферату на визначену викладачем тему (вимоги до додаткової реферативної роботи встановлюються викладачем та кафедрою окремо).

Пропонуються наступні форми роботи на семінарських заняттях: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії. При цьому враховуватимуться лише логічно обґрунтовані виступи, альтернативна теза чи спростування поданої, а не фактична підтримка тези виступаючого, змістовне рецензування та коментар чи доповнення, що дійсно сприятиме розгляду проблеми. Максимальна кількість балів, яку студент може набрати за роботу на семінарських заняттях становить 35 балів.

Контрольна робота

Написання контрольної роботи є обов'язковим для виставлення підсумкової оцінки при заліку. У випадку, якщо студент з якихось причин не написав контрольної роботи, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт, що передбачаються навчальним планом на семестр з даної дисципліни. Такий студент має змогу скласти залік за талоном № 2, але для цього він повинен виконати передбачене кафедрою завдання.

Контрольна робота передбачає формулювання 5 завдань: 2 теоретичних, 1 практичного (на знання історичних джерел), 1 знання термінів та 1 на знання хронології.

Критерії оцінювання завдань на контрольній роботі (наведено максимальну кількість балів, яку можна здобути за відповідь на кожне завдання):

Завдання	семестр
1 теоретичне	10 балів
2 теоретичне	10 балів
3 практичне	5 балів
4 знання термінів	3 бали
5 знання хронології	2 бали
Разом	30 балів

Колоквіум

Оцінювання рівня засвоєння цілого блоку питань, що виноситься на самостійне вивчення студентів відбувається у вигляді усного колоквіуму. Перелік питань додається.

Критерії оцінювання колоквіуму (оцінюється в діапазоні від 0 до 20 балів)

Критерії	Бали
глибока, розгорнута відповідь зі знанням джерел та історіографії	16-20 балів
правильна стисла відповідь	12-15 балів

поверхова відповідь	8-11 балів
поверхова відповідь з наявністю окремих помилок	4-7 балів
розкриття окремого аспекту питання	1-3 бали

Самостійна робота

Самостійна робота студента є основним видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час.

Метою самостійної роботи є вироблення студентами навичок і вміння працювати з літературою, віднаходити головні, стержневі аспекти проблем, що потребують твердого засвоєння, здатності визначити свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій і аргументовано її обґрунтувати.

Предметом самостійної роботи студентів є опрацювання ними як окремих тем програми курсу в цілому, так і деяких розділів тем, написання рефератів, підготовка реферативних матеріалів з наукових публікацій по важливих проблемах даної навчальної дисципліни.

Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем чи окремих розділів здійснюється у вигляді та написання реферату.

Критерії оцінювання реферату (оцінюється в діапазоні від 0 до 15 (балів))

Критерії	Бали
● глибоке розкриття проблеми, з відображенням авторської позиції	- 12-15 балів
● обґрунтоване розкриття проблеми	- 9-11 балів
● тема розкрита неповно	- 6-8 балів
● реферат суто компілятивного рівня	- 3-5 балів
● розкритий лише окремий аспект	- 1-2 бали

Політика навчальної дисципліни

Відвідування занять і виконання навчального навантаження студентами.

Лекції передбачають системний і послідовний виклад навчального матеріалу. Відвідування лекцій для студентів є обов'язковим.

Відвідування та активна участь студентів у роботі семінарських занять також є обов'язковою умовою успішного складання курсу. Пропонуються наступні форми роботи на семінарських заняттях: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії. При цьому враховуватимуться лише логічно обґрунтовані виступи, альтернативна теза чи спростування поданої, а не фактична підтримка тези виступаючого, змістовне рецензування та коментар чи доповнення, що дійсно сприятиме розгляду проблеми.

Обов'язковим є написання запланованих письмових (контрольних, самостійних, індивідуальних) робіт.

Студенти мають інформувати керівництво факультету та викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися усі строків визначених для виконання усі видів письмових робіт, передбачених курсом.

Академічна доброчесність:

У Прикарпатському університеті навчальний процес побудований на основі дотримання принципів академічної доброчесності, прозорості та законності роботи. Як викладач, так і студент (-ка), повинні дотримуватися Положення про запобігання академічному плагіату (<http://surl.li/dztjc>), Положення про запобігання академічного плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти (<http://surl.li/evnhu>), Кодексу честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (<http://surl.li/eonvn>).

У випадку запозичених робіт, відсутності посилань на використані джерела, випадків плагіату, виявів академічної недоброчесності (списування) викладач виставляє негативну оцінку та пропонує студентові повторно виконати необхідний вид роботи.

Література. Уся література, яку студенти не зможуть знайти самостійно, буде надана викладачем виключно в освітніх цілях без права її передачі третім особам. Студенти заохочуються до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.

Неформальна освіта: Можливість зарахування результатів неформальної освіти регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» (введено в дію наказом ректора №672 від 24.11.2022р.) <https://nmv.pnu.edu.ua/wpcontent/uploads/sites/118/2022/11/neformalna-osvita.pdf>

Шкала перерахування оцінок

Оцінка в балах	Оцінка за іспит	Оцінка в національній шкалі	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за залік
90-100	відмінно	5	A	зараховано
81-89	добре	4	B	
71-80			C	
61-70	задовільно	3	D	
51-60			E	
25-50 (50-100)	Допускається до здачі іспиту (виставляється залік)			
0-25 (0-50) (за роботу в семестрі)	незадовільно (оцінка автоматично виставляється у відомість)	2	FX	Не зараховано
Сума балів по талону № 1, 2 0-50	незадовільно	2	FX	
Сума балів по талону № 3 0-50	незадовільно	2	F	

У науково-методичному посібнику особливу увагу відведено планам семінарських занять, наведено стислі методичні вказівки, які допоможуть студентам опрацювати наукову літературу, проаналізувати конкретні джерела, звернути увагу на вузлові проблеми, дати відповіді на поставлені запитання.

Окремо перераховано питання для самостійної роботи студентів, список рекомендованих джерел та літератури до цілого курсу.

Більшість рекомендованих для наукового опрацювання опублікованих джерел і дослідницької літератури зберігаються у фондах Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Тема	кількість год.		
	лекції	заняття	сам. роб.
Тема 1. Вступ. Мета та завдання навчального курсу	2	2	2
Тема 2. Зародження імперської ідеї в Московській державі в кінці XV – XVI ст.	-	2	6
Тема 3. Імперська ідеологія, політика і практика за часів Івана III і Василя III	-	2	4
Тема 4. Імперська ідея в контексті внутрішньої політики Івана IV	2	2	4
Тема 5. Зовнішньополітична доктрина Московської держави за правління Івана IV.		2	4
Тема 6. Росія на шляху до імперії	2	2	4
Тема 7. Державна ідеологія і імперська ідея в Росії за часів Петра I.	2	2	4
Тема 8. Основні напрямки імперської політики Росії за правління Петра I	-	2	4
Тема 9. Реформи Петра I, їх роль у перетворенні Росії в абсолютну монархію, військово-тоталітарну державу, та вплив на ментальність росіян і підвладних Петербургу народів	2	-	4
Тема 10. Імперська ідея в Росії за правління Катерини II	2	2	4
Тема 11. Зародження імперської ідеї в Московській державі			4
Тема 12. Ідеологи самодержавної та імперської ідеї в Російській державі			4
Тема 13. Петро I та створення військово-поліційної держави			6
Тема 14. «Дисидентське питання» в зовнішній політиці Катерини II			6
15. «Грецький проект» і його роль у зовнішній політиці Російської імперії	2		

	Зар.	12	18	60
--	------	----	----	----

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

Тема 1. Вступ. Мета та завдання курсу. Визначення предмету і мети курсу. Питання походження великоруської народності і назв Московське царство й Росія в історіографічній літературі. Проблема об'єднання центрів руських земель і можливості їх альтернативного розвитку. Символи та атрибути Московської держави.

Тема 2. Зародження імперської ідеї в Московській державі в кінці XV – XVI ст. Джерела до вивчення проблеми формування імперської доктрини у великому князівстві Московському. Об'єктивні та суб'єктивні передумови зародження самодержавства та імперської ідеї в працях російських істориків. Сучасна російська історіографія та її погляд на зародження імперської ідеї в Росії (В. Похлебкін, П. Черкасов, Д. Чернишевський, А. Філюшкін, І. Вілента та ін.).

Тема 3. Імперська ідеологія, політика практика за часів Івана III і Василя III. Роль імперської ідеї у внутрішній і зовнішній політиці Москви за Івана III. Імперська ідея у внутрішній і зовнішній політиці Москви за часів правління Василя III. Україна в контексті Московської імперської ідеї. Падіння Візантійської імперії. Неканонічне створення Московської митрополії. Теорія «Москва – третій Рим». Ідеологічна боротьба в московській церкві. Іосифляни. Нестяжателі. «Государ всієї Русі». Утворення Російської централізованої держави. Внутрішня та зовнішня політика Івана III. Приєднання до Москви Новгородської феодальної республіки. Скиннення золотоординського ярма. Судебник 1497 р. Зміцнення Російської держави за правління Василя III. Московсько-литовські війни. Територіальне розширення Росії.

Тема 4. Імперська ідея в контексті внутрішньої політики Івана IV. Утвердження деслотизму в Московській державі. Утворення державної ідеології. Започаткування ідеологічного контролю і цензури. І.С. Пересветов як ідеолог самодержавства та імперської політики Москви. Вінчання на царство Івана IV. «Стоглав». Реформи Івана Грозного. «Вибрана рада». Опричнина. М. Грек, І.С. Пересветов, А. Курбський, Сильвестр, митрополит Макарій – ідеологи самодержавства та імперської політики Москви. Започаткування тоталітаризму і політичної цензури в Московському царстві. Контроль за написанням ліпотисів. «Книга степенна царського родоводу», «Літописець початку царствування царя і великого князя Івана Васильовича».

Опричнина Івана IV. Антибоярські заходи, конфіскація удільно-князівських земель. Земський собор 1566 р. Царський терор.

Тема 5. Зовнішньополітична доктрина Московської держави за правління Івана IV. Ідеологічне обґрунтування агресивних зазіхань московських правителів Іваном IV. «Київська спадщина» в експансійних планах Московської держави. Роль «Сказання о князьях Владимирских» і теорії «Москва – третій Рим» в ідеології московської дипломатії. Релігійний аспект в зовнішній політиці і практиці Москви. Лівонська війна: передумови і наслідки. Ідеологія московської дипломатії.

Тема 6. Росія на шляху до імперії. Особливості політичної та ідеологічної ситуації в Московській державі. Самодержавство та імперська ідея в Росії у другій пол. XVII ст.: ідеологія, політика, практика. Україна в контексті російської імперської ідеї. Нікон, його реформи та ідея вселенської православної церкви.

Тема 7. Державна ідеологія і імперська ідея в Росії за часів Петра I. Світогляд і політичні погляди царя. Роль Петра I у виробленні нової ідеології внутрішньої і зовнішньої політики держави. Зростання мануфактурно-заводського виробництва, нові промислові райони. Політика меркантилізму й протекціонізму. Фінанси, митна і податкова політика Петра I. Мілітаризація економіки. Реформи місцевого і центрального управління. Сенат. Колегії. Створення нової армії і флоту. Табелі про ранги. Посилення контролю над суспільною думкою і приватним життям населення. Фіскалі. Запровадження паспортів.

Тема 8. Основні напрямки імперської політики Росії за правління Петра I.

Основні напрямки імперської політики Росії за правління Петра I. Зовнішня політика Петра I – міфи і реальність.

«Індійський синдром» Петра I як вияв імперських амбіцій російського царизму. Зміцнення абсолютизму. Створення Сенату. Мілітаризація економіки. Північна війна 1700-1721 рр. «Індійський синдром» Петра I. Каспійські походи. Північна війна: причини та основні етапи. Ніштадтський мир. Імперська політика Петра I щодо Польщі. Прутський похід.

Тема 9. Реформи Петра I, їх роль у перетворенні Росії в абсолютну монархію, військово-тоталітарну державу, та вплив на ментальність росіян і підвладних Петербургу народів.

Створення мілітарної економіки, її роль в економічному розвитку держави і психології населення. Реформування органів управління, суду, церкви. Створення контрольної-фінансової системи. Роль цих перетворень у зародженні тоталітарно-поліційної системи, змін у ментальності населення.

Реформа армії і флоту та її роль в утворенні тоталітарної імперської держави. Консолідація панівного стану (дворянства) та його роль в утворенні.

Тема 10. Імперська ідея в Росії за правління Катерини II.

Катерина II і російський націонал-патріотизм. «Грецький проект» і його роль в ідеологічному обґрунтуванні загарбницької політики російського царизму. Ідея «Третього Риму» і спроби її реалізації під час російсько-турецьких війн: 1768-1774 і 1787-1791 рр. Втручання Російської імперії у внутрішні справи Речі Посполитої. Використання «дисидентського питання» в політиці Катерини II щодо українських земель. Внутрішня політика імператриці Катерини II. Реформа Сенату і зміцнення самодержавної влади. Секуляризація церковно-монастирського землеволодіння. «Уложенна комісія» 1767 р. «Освічений абсолютизм» Катерини II, його політична і соціальна сутність.

Тема 11. Імперська політика Росії в Західній та Центральній Європі.

Російсько-шведська війна 1788 – 1790 рр. Імперська політика Росії на Балтиці. Боротьба російського царизму з революційною Францією.

Тема 12. Загарбання Росією польських земель.

Три поділи Польщі. Створення проросійських магнато-шляхетських політичних партій та кофедерацій. Провокування громадянської війни в Речі Посполитій. Роль питання про дисидентів у втручанні російського царизму у внутрішні справи Речі Посполитої.

Тема 13. Аналіз імперської політики Росії в працях радянських та російських вчених.

Сучасна російська історіографія та її погляд на зародження імперської ідеї в Росії. Проблема зародження месіанства та деспотизму в Московській державі у працях російських науковців. Радянська історіографія та її концепція формування експансійного зовнішньополітичного курсу Росії.

Тема 14. Імперська політика Росії в Північній Америці.

Англо-російська конвенція та створення Російської Америки (Аляска, Алеутські острови, Олександрівський архіпелаг). Колонізаційна політика російського царизму.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття № 1.

Тема : Методологічні засади вивчення імперської ідеології Росії
План

1. Визначення предмету і мети курсу.
2. Питання походження великоруської народності і назв Московське царство й Росія в історіографічній літературі.
3. Проблема об'єднання центрів руських земель і можливості їх альтернативного розвитку.
4. Символи та атрибути Московської держави.

Література:

1. Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Vitenko_Mykola/Istoriia_Rosii.pdf
2. Гришко В. Історично-правне підґрунтя теорії III Риму. Мюнхен, 1953. 76 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14901/file.pdf>
3. Дворнік Френсіс. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Пер. з англ. К: ДУХІЛІТЕРА, 2005. https://chtyvo.org.ua/authors/Dvornik_Frensis/Sloviany_v_ievropeiskii_istorii_ta_tsyvilizatsii/
4. Дебенко В. Генеза деспотизму у Московській державі за правління Івана IV // Галичина. 2003. № 9. С. 32 – 37.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Debenko_Vasyl/Heneza_despotyzmu_v_Moskovskii_derzhavi_za_pravlinnia_Ivana_IV.pdf?
5. Дебенко В. З. Зародження імперської ідеї в Московській державі в кінці XV-XVI ст. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 153 с. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0005370
6. Дейвіс Н. Європа. Історія. К., 2001.
https://chtyvo.org.ua/authors/Deivis_Norman/Yevropa_Istoriia/

7. Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Частина I. До кінця XVIII століття. Львів: Видавництво ЛБА, 1999. 448 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzhedzhora_Olena/Istoriia_Yevropeiskoi_Tsyvilizatsii_Ch_1_Do_kintsia_KhVIII_stolittia.pdf?
8. Історія Росії (з найдавніших часів до кінця XVIII століття): Навч. посіб. / Мордвінцев В.М. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Знання, 2013. 455 с. <https://toloka.to/t67594>
9. Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001. https://chtyvo.org.ua/authors/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy/
10. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. Львів:УКУ,2005. https://shron1.chtyvo.org.ua/Kappeler_Andreas/Rosiia_iak_poli_etnichna_imperiia.pdf?
11. Кінан Е. Російські історичні міфи. К.: Критика, 2001. 284 с. <http://history.org.ua/LiberUA/966-7679-17-9/966-7679-17-9.pdf>
12. Крупницький Б. Теорія III Риму і шляхи російської історіографії. Мюнхен, 1952, 29 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14902/file.pdf>
13. Оглоблин О. Московська теорія III Риму в XVI-XVII стол. Мюнхен, 1951. 55 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2066/file.pdf>
14. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. К.: Критика, 2015. 456 с. https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii.pdf?
15. Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. К., 2010. 395 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Hunchak_Taras/Rosiyskyi_imperializm/

Семінарське заняття №2

Тема : Зародження імперської ідеї в Московській державі в кінці XV – XVIст.

План

1. Джерела до вивчення проблеми формування імперської доктрини у великому князівстві Московському.
2. Об'єктивні та суб'єктивні передумови зародження самодержавства та імперської ідеї в працях дожовтневих російських істориків.
3. Радянська історіографія та її концепція формування експансійного зовнішньополітичного курсу Московської держави.

4. Погляди сучасних істориків на проблему зародження імперської доктрини в Росії.

Література:

1. Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Vitenko_Mykola/Istoriia_Rosii.pdf

2. Гришко В. Історично-правне підґрунтя теорії III Риму. Мюнхен, 1953. 76 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14901/file.pdf>

3. Дворнік Френсіс. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Пер. з англ. К.: ДУХІЛІТЕРА, 2005. https://chtyvo.org.ua/authors/Dvornik_Frensis/Sloviiany_v_ievropeiskii_istorii_ta_tsyvilizatsii/

4. Дебенко В. Генеза деспотизму у Московській державі за правління Івана IV // Галичина. 2003. № 9. С. 32 – 37. https://shron1.chtyvo.org.ua/Debenko_Vasyl/Heneza_despotyzmu_v_Moskovskii_derzhavi_za_pravlinnia_Ivana_IV.pdf?

5. Дебенко В. З. Зародження імперської ідеї в Московській державі в кінці XV-XVI ст. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 153 с. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0005370

6. Дейвіс Н. Європа. Історія. К., 2001. https://chtyvo.org.ua/authors/Deivis_Norman/Yevropa_Istoriia/

7. Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Частина I. До кінця XVIII століття. Львів: Видавництво ЛБА, 1999. 448 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzhedzhora_Olena/Istoriia_Yevropeiskoi_Tsyvilizatsii_Ch_1_Do_kintsia_KhVIII_stolittia.pdf?

8. Історія Росії (з найдавніших часів до кінця XVIII століття): Навч. посіб. / Мордвінцев В.М. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Знання, 2013. 455 с. <https://toloka.to/t67594>
9. Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001. https://chtyvo.org.ua/authors/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy/
10. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. Львів:УКУ, 2005. 360с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Kappeler_Andreas/Rosiiia_iak_polietnichna_imperiia.pdf
11. Кінан Е. Російські історичні міфи. К.: Критика, 2001. 284 с. <http://history.org.ua/LiberUA/966-7679-17-9/966-7679-17-9.pdf>
12. Крупницький Б. Теорія III Риму і шляхи російської історіографії. Мюнхен, 1952, 29 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14902/file.pdf>
13. Оглоблин О. Московська теорія III Риму в XVI-XVII стол. Мюнхен, 1951. 55 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2066/file.pdf>
14. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. К.: Критика, 2015. 456 с. https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii.pdf
15. Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. К., 2010. 395 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Hunchak_Taras/Rosiiskyi_imperializm/

Семінарське заняття №3

Тема : Імперська ідеологія, політика практика за часів Івана III і

План

1. Роль імперської ідеї у внутрішній і зовнішній політиці Москви за Івана III.
2. Імперська ідея у внутрішній і зовнішній політиці Москви за часів правління Василя III.
3. Україна в контексті Московської імперської ідеї.

Література:

1. Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Vitenko_Mykola/Istoriia_Rosii.pdf
2. Гришко В. Історично-правне підґрунтя теорії III Риму. Мюнхен, 1953. 76 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14901/file.pdf>
3. Дворнік Френсіс. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації/ Пер. з англ. К.: ДУХІЛІТЕРА, 2005. https://chtyvo.org.ua/authors/Dvornik_Frensis/Sloviay_v_ievropeiskii_istorii_ta_tsyvilizatsii/
4. Дебенко В. Генеза деспотизму у Московській державі за правління Івана IV // Галичина. 2003. № 9. С. 32 – 37. https://shron1.chtyvo.org.ua/Debenko_Vasyl/Heneza_despotyzmu_v_Moskovskii_derzhavi_za_pravlinnia_Ivana_IV.pdf?
5. Дебенко В. З. Зародження імперської ідеї в Московській державі в кінці XV-XVI ст. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 153 с. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0005370
6. Дейвіс Н. Європа. Історія. К., 2001. https://chtyvo.org.ua/authors/Deivis_Norman/Yevropa_Istoriia/
7. Дзеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Частина I. До кінця XVIII століття. Львів: Видавництво ЛБА, 1999. 448 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzhedzhora_Olena/Istoriia_Yevropeiskoi_Tsyvilizatsii_Ch_1_Do_kintsia_KhVIII_stolittia.pdf?
8. Історія Росії (з найдавніших часів до кінця XVIII століття): Навч. посіб. / Мордвінцев В.М. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Знання, 2013. 455 с. <https://toloka.to/t67594>

9. Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001. https://chtyvo.org.ua/authors/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy/
10. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. Львів: УКУ, 2005. https://shron1.chtyvo.org.ua/Kappeler_Andreas/Rosiia_iak_polietnichna_imperiia.pdf?
11. Кінан Е. Російські історичні міфи. К.: Критика, 2001. 284 с. <http://history.org.ua/LiberUA/966-7679-17-9/966-7679-17-9.pdf>
12. Крупницький Б. Теорія III Риму і шляхи російської історіографії. Мюнхен, 1952, 29 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14902/file.pdf>
13. Оглоблин О. Московська теорія III Риму в XVI-XVII стол. Мюнхен, 1951. 55 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2066/file.pdf>
14. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. К.: Критика, 2015. 456 с. https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii.pdf?
15. Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. К., 2010. 395 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Hunchak_Taras/Rosiiskyi_imperializm/

Семінарське заняття №4

Тема : Імперська ідея в контексті внутрішньої політики Івана IV.

План

1. Утвердження деслотизму в Московській державі.
2. Утворення державної ідеології. Започаткування ідеологічного контролю і цензури. Стоглав. Домострой. Великі Четьї-Мінеї.
3. І. С. Пересветов як ідеолог самодержавства та імперської політики Москви.

Література:

1. Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. https://shron1.chtyvo.org.ua/Vitenko_Mykola/Istoriia_Rosii.pdf
2. Гришко В. Історично-правне підґрунтя теорії III Риму. Мюнхен, 1953. 76 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14901/file.pdf>
3. Дворнік Френсіс. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Пер. англ. К: ДУХІЛІТЕРА, 2005. https://chtyvo.org.ua/authors/Dvornik_Frensis/Sloviany_v_ievropeiskii_istorii_ta_tsyvilizatsii/
4. Дебенко В. Генеза деспотизму у Московській державі за правління Івана IV // Галичина. 2003. № 9. С. 32 – 37. https://shron1.chtyvo.org.ua/Debenko_Vasyl/Heneza_despotyzmu_v_Moskovskii_derzhavi_za_pravlinnia_Ivana_IV.pdf?
5. Дебенко В. З. Зародження імперської ідеї в Московській державі в кінці XV-XVI ст. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 153 с. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0005370
6. Дейвіс Н. Європа. Історія. К., 2001. https://chtyvo.org.ua/authors/Deivis_Norman/Yevropa_Istoriia/
7. Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Частина I. До кінця XVIII століття. Львів: Видавництво ЛБА, 1999. 448 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzhedzhora_Olena/Istoriia_Yevropeiskoi_Tsyvilizatsii_Ch_1__Do_kintsia_KhVIII_stolittia.pdf?

8. Історія Росії (з найдавніших часів до кінця XVIII століття): Навч. посіб. / Мордвінцев В.М. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Знання, 2013. 455 с. <https://toloka.to/t67594>
9. Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001. https://chtyvo.org.ua/authors/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy/
10. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. Львів: УКУ, 2005. https://shron1.chtyvo.org.ua/Kappeler_Andreas/Rosiiia_iak_polietnichna_imperiia.pdf
11. Кінан Е. Російські історичні міфи. К.: Критика, 2001. 284 с. <http://history.org.ua/LiberUA/966-7679-17-9/966-7679-17-9.pdf>
12. Крупницький Б. Теорія III Риму і шляхи російської історіографії. Мюнхен, 1952, <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14902/file.pdf>
13. Оглоблин О. Московська теорія III Риму в XVI-XVII стол. Мюнхен, 1951. 55 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2066/file.pdf>
14. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. К.: Критика, 2015. 456 с. https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_nat_sii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii.pdf
15. Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. К., 2010. 395 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Hunchak_Taras/Rosiiskyi_imperializm/

Семінарське заняття №5

План

Тема : Зовнішньополітична доктрина Московської держави за

правління Івана IV.

1. Ідеологічне обґрунтування агресивних зазіхань московськими правителями.
2. „Київська спадщина" в експансійних планах Московської держави.
3. Роль "Сказання о князьях Владимирских " і теорії "Москва - третій Рим" в ідеології московської дипломатії.
4. Релігійний аспект в зовнішній політиці і практиці Москви.
5. Лівонська війна: передумови і наслідки. Ідеологія московської дипломатії. Історіографічне осмислення.

Література:

1. Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Vitenko_Mykola/Istoriia_Rosii.pdf
2. Гришко В. Історично-правне підґрунтя теорії III Риму. Мюнхен, 1953. 76 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14901/file.pdf>
3. Дворнік Френсіс. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації/ Пер. з англ. К.: ДУХІЛІТЕРА, 2005. https://chtyvo.org.ua/authors/Dvornik_Frensis/Sloviany_v_ievropeiskii_istorii_ta_tsyvilizatsii/
4. Дебенко В. Генеза деспотизму у Московській державі за правління Івана IV // Галичина. 2003. № 9. С. 32 – 37. https://shron1.chtyvo.org.ua/Debenko_Vasyl/Heneza_despotyzmu_v_Moskovskii_derzhavi_za_pravlinnia_Ivana_IV.pdf?
5. Дебенко В. З. Зародження імперської ідеї в Московській державі в кінці XV-XVI ст. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 153 с. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0005370
6. Дейвіс Н. Європа. Історія. К., 2001. https://chtyvo.org.ua/authors/Deivis_Norman/Yevropa_Istoriia/

- 7.Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Частина I. До кінця XVIII століття. Львів: Видавництво ЛБА, 1999. 448 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzhedzhora_Olena/Istoriia_Yevropeiskoi_Tsyvilizatsii_Ch_1_Do_kintsia_KhVIII_stolittia.pdf
- 8.Історія Росії (з найдавніших часів до кінця XVIII століття): Навч. посіб. / Мордвінцев В.М. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Знання, 2013. 455 с.
<https://toloka.to/t67594>
- 9.Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001.
https://chtyvo.org.ua/authors/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy/
- 10.Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. Львів:УКУ,2005.https://shron1.chtyvo.org.ua/Kappeler_Andreas/Rosiia_iak_polietnichna_imperiia.pdf
- 11.Кінан Е. Російські історичні міфи. К.: Критика, 2001. 284 с.
<http://history.org.ua/LiberUA/966-7679-17-9/966-7679-17-9.pdf>
- 12.Крупницький Б. Теорія III Риму і шляхи російської історіографії. Мюнхен, 1952, 29 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14902/file.pdf>
- 13.Оглоблин О. Московська теорія III Риму в XVI-XVII стол. Мюнхен, 1951. 55 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2066/file.pdf>
- 14.Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. К.: Критика, 2015. 456 с.
https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii.pdf
- 15.Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. К., 2010. 395 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Hunchak_Taras/Rosiiskyi_imperializm/

План

Тема :Росія на шляху до імперії.

- 1.Особливості політичної та ідеологічної ситуації в московській державі.
- 2.Самодержавство імперська ідея в Росії у II пол. XVII ст.: ідеологія, політика, практика.
- 3.Україна в контексті російської імперської ідеї.
- 4.Нікон, його реформи та ідея вселенської православної церкви.

Література:

- 1.Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Vitenko_Mykola/Istoriia_Rosii.pdf
- 2.Гришко В. Історично-правне підґрунтя теорії III Риму. Мюнхен, 1953. 76 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14901/file.pdf>
- 3.Дворнік Френсіс. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації/ Пер. з англ.К:ДУХІЛІТЕРА,2005.https://chtvyvo.org.ua/authors/Dvornik_Frensis/Sloviany_v_ievropeiskii_istorii_ta_tsyvilizatsii/
- 4.Дебенко В. Генеза деспотизму у Московській державі за правління Івана IV // Галичина. 2003. № 9. С. 32 – 37. https://shron1.chtyvo.org.ua/Debenko_Vasyl/Heneza_despotyzmu_v_Moskovskii_derzhavi_za_pravlinnia_Ivana_IV.pdf?
- 5.Дебенко В. З. Зародження імперської ідеї в Московській державі в кінці XV-XVI ст. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 153 с. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0005370
- 6.ДейвісН.Європа.Історія.К.,2001.https://chtvyvo.org.ua/authors/Deivis_Norman/Yevropa_Istoriia/

- 7.Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Частина I. До кінця XVIII століття. Львів: Видавництво ЛБА, 1999. 448 с.
[https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzhedzhora_Olena/Istoriia_Yevropeiskoi_Tsyvilizatsii_Ch_1_Do_kintsia_KhVIII_stolittia.pdf?](https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzhedzhora_Olena/Istoriia_Yevropeiskoi_Tsyvilizatsii_Ch_1_Do_kintsia_KhVIII_stolittia.pdf)
- 8.Історія Росії (з найдавніших часів до кінця XVIII століття): Навч. посіб. / Мордвінцев В.М. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Знання, 2013. 455 с.
<https://toloka.to/t67594>
- 9.Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001.
https://chtyvo.org.ua/authors/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy/
- 10.Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. Львів:УКУ,2005.[https://shron1.chtyvo.org.ua/Kappeler_Andreas/Rosii_ia_k_polietchna_imperii.pdf?](https://shron1.chtyvo.org.ua/Kappeler_Andreas/Rosii_ia_k_polietchna_imperii.pdf)
- 11.Кінан Е. Російські історичні міфи. К.: Критика, 2001. 284 с.
<http://history.org.ua/LiberUA/966-7679-17-9/966-7679-17-9.pdf>
- 12.Крупницький Б. Теорія III Риму і шляхи російської історіографії. Мюнхен, 1952, 29 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14902/file.pdf>
- 13.Оглоблин О. Московська теорія III Риму в XVI-XVII стол. Мюнхен, 1951. 55 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2066/file.pdf>
- 14.Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. К.: Критика, 2015. 456 с.
[https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii.pdf?](https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii.pdf)
- 15.Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. К., 2010. 395 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Hunchak_Taras/Rosiiskyi_imperializm/

Тема :Державна ідеологія і імперська ідея в Росії за часів Петра І.

План

- 1.Світогляд і політичні погляди царя.
- 2.Роль теорії "Москва - третій Рим", концепції "Сказання о князьях Владимирских " в ідеологічному обґрунтуванні імперської ідеї.
- 3.Роль Петра І у виробленні нової ідеології внутрішньої і зовнішньої політики держави.
- 4.Основні напрямки імперської політики Росії за правління Петра І.
Зовнішня політика Петра І - міфи і реальність. Вплив "Заповіту" на ментальність панівного стану.

Література:

- 1.Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Vitenko_Mykola/Istoriia_Rosii.pdf
- 2.Гришко В. Історично-правне підґрунтя теорії III Риму. Мюнхен, 1953. 76 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14901/file.pdf>
- 3.Дворнік Френсіс. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Пер. з англ.К:ДУХІЛІТЕРА,2005.https://chtyvo.org.ua/authors/Dvornik_Frensis/Slovian_y_v_ievropeiskii_istorii_ta_tsyvilizatsii/
- 4.Дебенко В. Генеза деспотизму у Московській державі за правління Івана IV // Галичина. 2003. № 9. С. 32 – 37. https://shron1.chtyvo.org.ua/Debenko_Vasyl/Heneza_despotyzmu_v_Moskovskii_derzhavi_za_pravlinnia_Ivana_IV.pdf?
- 5.Дебенко В. З. Зародження імперської ідеї в Московській державі в кінці XV-XVI ст. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 153 с. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0005370
- 6.ДейвісН.Європа.Історія.К.,2001.https://chtyvo.org.ua/authors/Deivis_Norman/Yevropa_Istoriia/
- 7.Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Частина І. До кінця XVIII століття. Львів: Видавництво ЛБА, 1999. 448 с.

[https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzhedzhora_Olena/Istoriia_Yevropeiskoi_Tsyvilizatsii_Ch_1_Do_kintsia_KhVIII_stolittia.pdf?](https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzhedzhora_Olena/Istoriia_Yevropeiskoi_Tsyvilizatsii_Ch_1_Do_kintsia_KhVIII_stolittia.pdf)

8. Історія Росії (з найдавніших часів до кінця XVIII століття): Навч. посіб. / Мордвінцев В.М. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Знання, 2013. 455 с. <https://toloka.to/t67594>

9. Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001. https://chtyvo.org.ua/authors/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy/

10. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. Львів: УКУ, 2005. [https://shron1.chtyvo.org.ua/Kappeler_Andreas/Rosiia_iak_polietnichna_imperiia.pdf?](https://shron1.chtyvo.org.ua/Kappeler_Andreas/Rosiia_iak_polietnichna_imperiia.pdf)

11. Кінан Е. Російські історичні міфи. К.: Критика, 2001. 284 с. <http://history.org.ua/LiberUA/966-7679-17-9/966-7679-17-9.pdf>

12. Крупницький Б. Теорія III Риму і шляхи російської історіографії. Мюнхен, 1952, 29 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14902/file.pdf>

13. Оглоблин О. Московська теорія III Риму в XVI-XVII стол. Мюнхен, 1951. 55 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2066/file.pdf>

14. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. К.: Критика, 2015. 456 с. [https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii.pdf?](https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii.pdf)

15. Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. К., 2010. 395 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Hunchak_Taras/Rosiiskyi_imperializm/

Семінарське заняття №8

Тема : Імперська ідея в Росії за правління Катерини II (4 години)

1. Катерина II і російський націонал патріотизм.
2. "Грецький проект" і його роль в ідеологічному обґрунтуванні загарбницької політики російського царизму.
3. Ідея „III-го Риму " і спроби її реалізації під час російсько-турецьких війн: 1768-1774 і 1787-1791 рр.
4. Три поділи Польщі і роль питання про дисидентів у втручанні російського царизму у внутрішні справи Речі Посполитої.

Література:

1. Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Vitenko_Mykola/Istoriia_Rosii.pdf
2. Гришко В. Історично-правне підгрунття теорії III Риму. Мюнхен, 1953. 76 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14901/file.pdf>
3. Дворнік Френсіс. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації/ Пер. з англ. К.: ДУХІЛІТЕРА, 2005. https://chtyvo.org.ua/authors/Dvornik_Frensis/Sloviiany_v_ievropeiskii_istorii_ta_tsyvilizatsii/
4. Дебенко В. Генеза деспотизму у Московській державі за правління Івана IV // Галичина. 2003. № 9. С. 32 – 37. https://shron1.chtyvo.org.ua/Debenko_Vasyl/Heneza_despotyzmu_v_Moskovskii_derzhavi_za_pravlinnia_Ivana_IV.pdf?
5. Дебенко В. З. Зародження імперської ідеї в Московській державі в кінці XV-XVI ст. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 153 с. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0005370
6. Дейвіс Н. Європа. Історія. К., 2001. https://chtyvo.org.ua/authors/Deivis_Norman/Yevropa_Istoriia/
7. Джеджора О. Історія Європейської Цивілізації. Частина I. До кінця XVIII століття. Львів: Видавництво ЛБА, 1999. 448 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzhedzhora_Olena/Istoriia_Yevropeiskoi_Tsyvilizatsii_Ch_1_Do_kintsia_KhVIII_stolittia.pdf?

8.Історія Росії (з найдавніших часів до кінця XVIII століття): Навч. посіб. / Мордвінцев В.М. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Знання, 2013. 455 с.
<https://toloka.to/t67594>

9.Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001.
https://chtyvo.org.ua/authors/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy/

10.Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. Львів:УКУ,2005.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Kappeler_Andreas/Rosiia_ia_k_polie_tnichna_imperiia.pdf?

11.Кінан Е. Російські історичні міфи. К.: Критика, 2001. 284 с.
<http://history.org.ua/LiberUA/966-7679-17-9/966-7679-17-9.pdf>

12.Крупницький Б. Теорія III Риму і шляхи російської історіографії. Мюнхен, 1952, 29 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14902/file.pdf>

13.Оглоблин О. Московська теорія III Риму в XVI-XVII стол. Мюнхен, 1951. 55 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2066/file.pdf>

14.Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. К.: Критика, 2015. 456 с.
https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii.pdf?

15.Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. К., 2010. 395 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Hunchak_Taras/Rosiiskyi_imperializm/

ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Проблема об'єднання центрів руських земель і можливості їх альтернативного розвитку.
2. Погляди сучасних істориків на проблему зародження імперської ідеології в Росії.
3. Утвердження деспотизму в Московській державі.
4. Генеза самодержавства на теренах Північно-Східної Русі.
5. Започаткування ідеологічного контролю у Великому князівстві Московському.
6. Роль Івана III у формуванні авторитарної моделі влади в Великому князівстві Московському.
7. Розвиток імперської ідеї в роки правління Василя III.
8. Ідеологи самодержавної та імперської ідеї в Російській державі XVI – XVII ст.
9. Релігійний аспект в зовнішній політиці правителів Москви.
10. Формування світогляду та політичних поглядів на владу Івана IV.
11. Роль “візантійської спадщини” у формуванні імперської ідеї Московського царства.
12. “Татарська спадщина” та її місце в генезі деспотичної влади великих московських князів і царів.
13. Імперська ідея в церковно-релігійній діяльності патріарха Нікона.
14. Формування світогляду та політичних поглядів Петра I.
15. Використання Петром I ідей “Москви – третього Риму” в зовнішній політиці Росії першої чверті XVIII ст.
16. “Індійський синдром” Петра I як вияв імперських амбіцій російського царизму.
17. Утворення Російської імперії: передумови та наслідки.
18. Імперська ідея в зовнішній політиці Катерини II.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ

1. Утворення Російської централізованої держави. Внутрішня та зовнішня політика Івана III. Приєднання до Москви Новгородської феодальної республіки. Скиннення золотоординського ярма. Судебник 1497 р.
2. Зміцнення Російської держави за правління Василя III. Московсько-литовські війни. Територіальне розширення Росії. Історичне значення утворення Російської централізованої держави.
3. Регенство Олени Глинської. Боярське правління. Вінчання на царство Івана IV.
4. “Вибрана Рада” та її внутрішня політика. Зміцнення політичних позицій дворян. Судебник 1550 р. Прикази. Реформи Івана IV. Взаємини царської влади з Російською православною церквою. “Стоглав”.
5. Опричнина Івана IV. Царський терор. Започаткування тоталітаризму і політичної цензури в Московському царстві. Оцінка опричнини Івана IV в російській та закордонній історіографії.
6. Зовнішня політика Росії в другій половині XVI ст. Підкорення Казанського та Астраханського ханств. Лівонська війна. Боротьба з Кримським ханством та Османською імперією. Приєднання Сибіру.
7. Проблема престолонаслідування династії Рюриковичів. Правління Федора Івановича. Запровадження патріархату в Росії.
8. Внутрішня та зовнішня політика Бориса Годунова. Кріпосницьке законодавство. Повстання Хлопка.
9. Іноземне втручання у внутрішні справи Росії. Лжедмитрій I та його внутрішня й зовнішня політика.

10.Царювання Василя Шуйського. Селянська війна під керівництвом Івана Болотнікова. Лжедмитрій II і його правління.

11.Польсько-шведська інтервенція. “Семибоярщина” та окупація Москви польськими військами. Лжедмитрій III. Захоплення шведами північно-західних російських земель.

12.. Земський собор 1613 р. і початок правління царської династії Романових.

13.Російсько-українські взаємини. Переяславська Рада. Російсько-польська війна за українські землі. Російсько-шведська війна 1655 – 1660 рр. Військові конфлікти з Кримським ханством та Османською імперією в другій половині XVII ст. Андрусівське перемир’я. Бахчисарайський мир.

14.Експансія Росії на південь і Схід. Особливості відносин з країнами Далекого Сходу, Центральної й Середньої Азії. Нерчинський договір з Китаєм.

15.Царювання Федора Олексійовича. Регенство Софії. “Вічний мир” Росії та Польщі. Кримські походи В. Голіцина. Прихід до влади Петра I та його Азовські походи.

16.Соціально-економічне, військове й культурне відставання Росії від передових західноєвропейських країн. Початок одноосібного правління Петра I. “Велике посольство”. Необхідність перетворень в галузі економіки, державного ладу, освіти й культури.

17.Реформи Петра I. Політика меркантилізму й протекціонізму в галузі внутрішньої й зовнішньої торгівлі. Фінанси. Митна й податкова політика Петра I. Мілітаризація мануфактурно-заводського виробництва.

18.Реформи Петра I в галузі місцевого та центрального управління. Адміністративно-територіальна реформа. Перенесення столиці з Москви до Санкт-Петербурга. Сенат. Колегії. Табелі про ранги. Церковна реформа.

19.Створення Петром I нової армії та флоту. Посилення контролю над суспільною думкою і приватним життям населення країни. Фіскалі. Запровадження паспортів. Утвердження абсолютизму в Росії.

20. Північна війна: причини та основні етапи. Ніштадський мир. Утворення Російської імперії. Приєднання до Росії Прибалтики.
21. Імперська політика Петра I щодо Польщі та німецьких князівств Центральної Європи.
22. Експансія Петра I на Південь і Схід. Прутський похід. Каспійські походи. Військові експедиції росіян в Середній Азії. “Індійський синдром”. Підготовка військово-морської експедиції на о. Мадагаскар.
23. Російська імперія за правління Єлизавети Петрівни. Загострення соціальних протиріч в країні. Реформи Петра Шувалова. Повстання в Башкірії. Вхідження Казахстану до складу Росії. Російсько-шведська війна 1740 – 1742 рр.
24. Росія в Семирічній війні: причини, хід військових дій, наслідки. Петро III і дворцевий переворот 1762 р. Катерини II.
25. Внутрішня політика Катерини II. Реформа Сенату і зміцнення самодержавної влади. Секуляризація церковно-монастирського землеволодіння. “Уложенна комісія 1767 р.” Політична й соціальна сутність “освіченого абсолютизму” Катерини II.
26. Зовнішня політика Росії в другій половині XVIII ст. Російсько-турецька війна 1768 – 1774 рр. Перший поділ Польщі. Приєднання Криму. Георгієвський договір з Грузією.
27. Зміцнення міжнародного авторитету Російської імперії. Російсько-турецька війна 1787 – 1791 рр. Російсько-шведська війна 1788 – 1790 рр.
28. Російсько-польські взаємини. Участь Росії в другому та третьому поділах Речі Посполитої.
29. Імперська політика Росії в Західній та Центральній Європі. Боротьба російського царизму з революційною Францією.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- 1.Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. К.: Критика, 2004. 462 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Vandych_Potr/Tsina_svobody_Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy_vid_Serednovichchia_do_sohodennia.pdf?
- 2.Власто А.П. Запровадження християнства у слов'ян: Вступ до середньовічної історії слов'янства / З англ. пер. Р. Ткачук та Ю. Терех. К.: Юніверс, 2004. 496 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Vlasto_AP/Zaprovadzhenia_khrystyianstva_u_slovia_n.pdf?
- 3.Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 2. Беларусь у перыяд Вялікага Княства Літоўскага / Рэдкал: М. Касцюк (гал. рэд.) і інш. Мн.: Экоперспектыва, 2008. 688 с. <http://history.org.ua/LiberUA/978-985-469-204-3/978-985-469-204-3.pdf>
- 4.Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 3: Беларусь у часы Рэчы Паспалітай (XVII–XVIII стст.) / Рэдкал: М. Касцюк (гал. рэд.) і інш. Мн.: Экоперспектыва, 2007. 344 с. <http://history.org.ua/LiberUA/978-985-469-203-6/978-985-469-203-6.pdf>
- 5.Дворнік Френсіс. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Пер. з англ. К.:ДУХІЛІТЕРА,2005.https://chtyvo.org.ua/authors/Dvornik_Frensis/Slovianny_v_ieuropeiskii_istorii_ta_tsyvilizatsii/
- 6.ДейвісН.Європа.Історія.К.,2001.https://chtyvo.org.ua/authors/Deivis_Norman/Yevropa_Istoriia/
- 7.Іналджик Г. Османська імперія. Класична доба 1300 – 1600. К.: Критика, 1998.https://shron1.chtyvo.org.ua/Inaldzhyk_Halil/Osmanska_imperiia_klasychna_doba_1300-1600.pdf?
- 8.Історія західних та південних слов'ян з давніх часів до ХХ ст. / За ред. проф. В. І. Ярового. К.: Либідь, 2001. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001831
- 9.Історія Центрально-Східної Європи / За ред. проф. Леоніда Зашкільняка. Львів, 2001. https://chtyvo.org.ua/authors/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy/
- 10.Крикун М., Зашкільняк Л. Історія Польщі. Львів, 2002. С. 5 – 36. https://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Polschi_Vid_naidavnish_ykh_chasiv_do_nashykh_dniv.pdf?
- 11.Кримський А. Історія Туреччини. К., 1924. 236 с. https://shron2.chtyvo.org.ua/Krymskyi_Ahatanhel/Istoriia_Turechchyny_vyd_1924.pdf?
- 12.Норкус З. Непроголошена імперія. Велике князівство Литовське з погляду порівняльно-історичної соціології імперій. Пер. з лит. Петро Білинський. Київ: Критика,2016.https://shron1.chtyvo.org.ua/Zenonas_Norkus/Neproholoshena_impериia_Velyke_kniazivstvo_Lytovske_z_pohliadu_porivnialno-

[istorychnoi_sotsiologhii_i.pdf?](#)

13.Острогорський Г. Історія Візантії. Львів: Літопис, 2002. 608 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Ostrogorskyi_Georg/Istoriia_Vizantii.pdf?

14.Плохій С. Походження словянських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. К.: Критика, 2015. 445 с. https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii.pdf?

15.Польща – нарис історії / за ред.: Влодзімежа Менджецького та Єжи Брацисевича; пер. з пол. Івана Сварника. Варшава: Вид-во Ін-т нац. пам'яті, 2015. 365 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Mendzhetskyi_Vlodzimiezh/Polscha_-_narys_istorii/

16.Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян: давня доба, середньовіччя. Навчальний посібник для ВНЗ. К.: Либідь, 2011. 416 с. <https://toloka.to/t61890>

17.Чорній В. Історія Болгарії. Львів, 2007. 463 с. <https://toloka.to/t62098>